

Különfélék.

A francia-porosz háboru és a pápai csalhatatlanság. Az ünnepek, melyeket a németek a francziákon ez előtt huszonöt évvel nyert győzelmek emlékére tartanak, érdekes dolgokat hoznak a pápaságról felszínre. Nem pusztán esetlegesség volt, hogy a pápai csalhatatlanságot abban az időben emelték dogmává. midőn a német államférfiak nagy politikai kérdésekre irányították figyelmüket. A pápai csalhatatlanságot éppen azelőtt egy nappal mondották ki Rómában, hogy Berlinbe a francia hadizenet elküldetett. A két esemény közt benső összeköttetés volt. S hogyha Sybel Henrik legújabb közlései szerint is úgy látszik, hogy Eugenia császárnő az elhatározó pillanatban inkább elétolatott, mint előtulult, Bismarck csakugyan joggal mondotta 1874. dec. 5-én az országgyűlésen, hogy a háboru a római politikával egyetértésben kezdetett, hogy a concilium megrövidítettet, hogy a concilium határozatainak keresztülvitele, vagy talán épp teljesítése egészen másként történt volna, ha a francziák győznek, hogy akkor Rómában, mint egyebütt a francziák biztos győzelmére számítottak, hogy a francia udvarnál a római politikai, jezsuita betolyások, melyek ott megengedett és meg nem engedett módon működtek, adták meg a döntő elhatározást a háborura. Concilium és háboru elválhatatlan részei voltak a politikai tervnek. A francziák győzelmének, melyet kétségtelennek tartottak, Rómára „új korszak“-ot kellett volna hozni és IX. Piusnak „új győzelmet“. Elzászban tényleg úgy is tüntették fel a katolikusoknak a háborut, mint a vallásért vivandó harcöt és az elzászi protestansoknak a német csapatokat kellett az ő katolikus szomszédai ellen segítségül hívni. A bajor országgyűlés ultramontan tagjai is nem akartak tudni a Poroszországhoz csatlakozásról.

Különben is az elhatározó előzmények Párisban és Rómában sok hasonlóságot mutatnak. Párisban a kisebbség alapos okait a hatalmas többség lármája elhallgattatja és Olivier egykedvűleg veszi magára és minisztértársaira a bünösen kezdett háboru felelősségét. Rómában meg a kisebbségnek menekülni kellett, hogy a pápai csalhatatlanság kimondása zavartalanul történhessék. S a mint a francia államférfiak arról

álmodtak, hogy veszélytelenül és dicsőségesen „sétálnak be Berlinbe“, IX. Pius is, mint az ő dicsősége magaslatán „csalhatatlan“, azt hitte, hogy trónját megerősítik Franciaország győzelmes fegyverei. És a mennyire a római és párisi politikusoknak hatalmában volt, a terv oly mértékben sikerült: amazok keresztül vittek egy új dogmát és ezek megizenték a poroszoknak a háborút. De végre is a gondviselés tanácsa szerint a győzelem azoknak kellett, hogy részéül jusson, a kik a protestantizmus „pestisé“-től voltak átjárva. A német császári trón felémeltetett, míg a két szövetséges trónja, a francia császáré és pápákirályé porba omlott. Félelmes zivatar közt mondatott ki 1870. júl. 18-án a pápai csalhatatlanságról való dogma, de még félelmetesebb volt ama zivatar, mely két hónappal később a második császárságot megsemmisítette. Ezzel a pápai állam története is meg volt pecsételve. Szeptember 20-án a rómaiak örömujongásai közt a Victor Emánuel csapatai bévonultak az örök városba. Az olasz nép jó érzéke pedig azt mondotta, hogy IX. Pius pápának a bűneset történetét kellett maga magán átélni. Mivel a csalhatatlanság által annak a kísértésnek volt kitéve, hogy magát Istennel egyenlővé tegye, azért kellett pápai királyságát elveszitenie. Tanulságos dolgok azokra nézve, kik az ultramontanizmus ellen küzdenek, de magukra az ultramontanokra is, hogy nem kell a nemzeteket lángba borítani, mert a perzselő láng egy pillanat alatt azokra csaphat át, kik a tüzet esztelenül szították.

Az egyházpolitikai törvények értelmében teendő intézkedések megkötésére a főt. Ferencz J. püspök urat a prot. püspökök miskolczi értekezletére meghívták, de nagy elfoglaltatása miatt nem jelenhetett meg, észrevételeit megtette s ő is megkapta a püspöki értekezlet munkálatait. Ezen alapon ideiglenes utasítást készített az egyházpolitikai törvények életbeléptetése alkalmából. Ha a házasság tanusítványával igazolják a lelkész előtt, hogy a polgári házasságot megkötötték, a lelkész bármely vallású feleket összeadhat egyházilag, ha őt arra felkéri. A forma ez lesz: Előima, agenda és fogadalom, hogy a házastársak egymást boldogítják és betegségben el nem hagyják egymást. A kikérdezés elmarad. Az egyházi összeadás a következő vasárnap a templomban kihirdetendő. A gyermekek vallását illetőleg is hasznos utasítások vannak. Szeptember 30-án az anyakönyvek lezáratnak, de vezetésük egyházi célra tovább is folytattatik. A temetésre, keresztelekre díjtalanul is menjenek el, azt is meghagyja az utasítás.

Templom- és papfelszentelési ünnepély. A Bölönben tartott zsinatnak szép ünnepélye volt az új templom felszentelése. A bölöni templom egyházunknak büszkesége, melyet örömmel mutathatunk meg

azoknak is, kik a templomépítés remekeit megszemlélték. Bölön, mint a leggazdagabb unitarius egyházközség, hivatásának teljes tudatával járt el akkor, mikor költséget és fáradságot nem kimélve, oly templomot épített, mely más egyházközségeknek mintául szolgálhat Pákey Lajos mérnök e remek alkotásával megoldotta azt, hogy miképen lehet elkerülni minden czifraság és felesleges disz nélkül a közönséges unitárius templom ridegségét. Az új templom forduló pontot képezhet egyházi építkezésünk történetében. Lélekemelő imát Lőfi esperes mondott. Az alkalmi beszédet Boros György theol. tanár mondotta; kellemsen, csengő hangon, élénk dialektikával, polemikus dogmai részletekbe bocsátkozott. Azt fejtegette, hogy a templom az isteni tiszteletnek s a boldogságnak a helye. Ft. Ferencz József püspök szentelte fel azután az új-Siont az ő keresetlen, de ragyogó szónoki beszédével és imájával, mely szivre és értelemre egyaránt hatott. Az urvacsorát Kiss Sándor laborfalvi pap osztotta szép beszéd kíséretében. Az új papok felszentelése alkalmával az ünnepi szónok Gál Miklós toroczközi lelkész volt, ki egy tartalmas, szép alkalmi beszédet mondott. Azután megint főt. Ferencz J. püspök úr beszélt, Nem csak a 14. felszentelendő ifju lelkész hallgatta áhitattal az oktató igéket, hanem a hallgatóságnak minden tagja el volt ragadtatva. egyszerű, de eszmékben gazdag beszédje által.

A felszentelt 15 lelkész: Gálfi Lőrincz, tanár Kolozsvárt; Máté Lajos bethlen-szent-miklósi, Kiss Aladár datki, Péter Sándor marosszent-benedeki, Vári Albert kénos-székely-udvarhelyi, Biró Lajos várfalvi, Benczédi Domokos csegezi, Székely András káli, József Lajos Kilyén sepsi-szentgyörgyi, Szász András vadadi, Geréb Zsigmond szőkefalvi pap, Lőrincz Dénes budapesti, Demeter Dénes polgárdi és Nagy Lajos hódmező-vásárhelyi s. lelkészek. Ennyi ifju lelkészt egyszerre rég nem szenteltek fel. Ohajtjuk, hogy hü és odamunkások legyenek az új szőlőjében!

Bedő Albert ministeri tanácsos, országos főerdőmesternek a király július 7-én államtitkári czimet és jelleget adományozott.

Amerikai vendég. A jelen zsinati főtanácsunk alkalmából igen kedves vendégünk volt Lyon Vilmos, H. lelkész személyében, Bostonból, hol az unitáriusoknak 30 templomuk van. Lyon lelkész ur mint az amerikai és angol unitáriusok küldöttje jött a zsinatra. A családját Angliában hagyta, Kenilworthben. A jeles lelkész már az első tekintetre rokonszenvet ébreszt maga iránt. Budapesten s Kolozsvárt is, hová aug. 23-án érkezett meg, csak egy-egy napot tölthetett. Kolozsvárt, a főtiszt. püspök ur ebédet adott tiszteletére. Kolozsvárnak a szép fekvése meglepte s a sok tanintézet. Bölönben a zsinaton mindenféle ünnepélyen

részt vett. Egy jómodu székely családnál volt szállva Kovács tanárral, s így jó alkalma volt megismerni a székely népet a maga otthonában. Történelmünkkel ismeretes. Itt tartózkodása alatt folytonosan jegyzett. A történetekről teljes képet nyert, s így hüen le fogja írni a látottakat. A zsinat végeztével Kovács tanár kíséretében Brassóba ment, melyről azt mondotta, hogy a világ egyik legszebb fekvésű városa. Onnan egyenesen Budapestre, hogy még egy pár napot töltsön a gyönyörű fekvésű fővárosban. Onnan megyen Velenczébe, Milánóba, hol Bracciforti unitárius tanárt látogatja meg. Aztán Rómába, Flórenczbe, Nápolyba s onnan családjához Angliába, s sept. 25-én indul haza, hogy az oct. 10-én tartandó Nemzeti Conferentián jelenlehesen, s előadhassa tapasztalatait. Megválasztották tiszteletbeli consistornak. Általában a legkellemesebb benyomásokkal távozott el körünkől, nemcsak az unitáriusokat, hanem a hazánkat illetőleg. is

Dr. Martineau bölcselmi fejlődése. Dr. Martineau, a nagynevű angol bölcész, kezdetben az empirikus iskola álláspontján állott. Később pedig az intuitionismusnak lett egyik legkiválóbb tanítója. E szellemi processusról ő maga a következőben számol be. Mikor tanítani kezdett, egy nevezetes és nagybefolyású iskolának volt teljes meggyőződéssel követője. Régi tanítójától, Dr. Lant Carpentertől megtanulta tisztelni a Hartley és Priestley nevét. S vallásának és tanításának iránya a Priestley-féle irány volt. Eléadásában a legfőbb részt az eszmétársulástana foglalta el. De e tan eléadásában oly jelenségekre jutott, melyeket nem lehetett azzal megmagyarázni. Nehány évvel később egy új irodalom jött át Amerikából. *Channing* iratai jutottak kezébe. Az új eszméken először nagyon kaptak, de csakhamar erős ellenállás fejtetett ki irántok s oly kedvezőtlen, éles és gyalázó bírálatok jelentek meg, mintha az amerikaiak nem is lennének az angolok testvérei. Azután az ellenszenv engedett és a Channing iratai az ifjú emberekre, reá bizonyosan, mély hatást gyakoroltak. Új érzetét keltettek fel benne a belátásnak és aspirationnak az ismeretlennel szembe. Oly lelkesültséggel töltötték bé, mely Angliában nem volt általános. Mindazonáltal senki sem ismerhette félre, hogy ez iratok korszakot jeleznek a bölcselmi gondolkodásban. A szükségképpiség tanának elvetése által megszabadították az isteni akaratot a jó és rossz egyenlő okozatosságától. Az emberi személyiség megbizonyította állását és elvállalta felelősségét. A mint e tannak erkölcsi jelentőségét fölismerte, meg is tartotta és tanította mindvégig. Azóta más rendszereket is ismert meg, különösen mikor Németországba ment, a régi görög és az új német bölcselmet. A tan, melyet azután tanított, csaknem egyezik a régi skot

bölcsellemmel, csakhogy az utóbbinak finomításra és kibővítésre van szüksége.

Az akadémia idej értesítője az utóbbi tíz év alatt megjelent egyháztörténelmi művek közül a következőket említi fel: „Egyháztörténettel foglalkozó íróink közül *Masznyik* Endre már említett munkáján (Pál apostol élete és levelei) kívül, *Szeremley* Samu: Szőnyi Benjamin és a hódmező-vásárhelyiek 1717—1794. (Budapest 1890.) *Bunyitay* Vincze: Biharmegye oláhjai s a vallásunio. (Budapest 1892.), *Zsilinszky* Mihály: Egy forradalmi zsinat története 1707—1715. (Budapest 1889.), *Révész* Kálmán: Száz éves küzdelem a kassai ref. egyház megalakulásáért (Budapest, 1894.) czimű munkáikban, továbbá *Kohn* Sámuel: A szombatosok (Budapest, 1890), *Kanyaró* Ferencz: Az unitáriusok Magyarországon (Kolozsvár 1891.), *Békefi* Remig: A cisterciták (I. II. Pécs 1891—1892.) történetében adtak figyelemre méltó, sőt jeles műveket irodalmunknak“.

Iskolai Értesítők: A tordai áll. polgári fiu-, leány- és elemi leány-iskola értesítője. Szerk. *Varga* Dénes áll. polg. isk. igazgató. A gondosan szerkesztett értesítő elején az igazgatótól az iskola 16 évi történetének leírása foglal helyet. Adatokban gazdag, nagy utánjárással dolgozott, tárgyias munka. A polgári iskolában tanult: 167; ebből unitár. 43, a polg. leányiskolában 109; ebből unitár. 16, az elemi iskolában unitár. volt 75. — *A székely-kereszturi* unitár gymnasium értesítője. Szerk. *Sándor* János igazgató, jól választott rovatokban. Az értesítőben egy sok tanulással irt hosszabb értekezés is foglaltatik: Az olympiai játékok Pap Mózesről. A gymnasiumban tanult: 167, ebből unitár. 112, magyar: 149; német 3; oláh: 11, az előkészítőben: 23; ebből unitár. 8, magyar: 18, német: 3, oláh: 1 — *A magyarhoni ág hitv.* egyetemes theol. akadémiának értesítője. Közli *Dr. Masznyik* Endre igazgató. Az értesítőt az igazgató jeles beköszöntő beszéde nyitja meg, melyet az ág. gyülekezetekhez intézett, midőn a kolozsvári egyetemhez nevezett *Schneller* István helyét elfoglalta. Az akadémián tanított: 6 rendes tanár s 2 magántanár; tanult: 36 tanuló.

A pozsonyi ág. hitv. theol. akadémia július 29-én elvesztette egyik rendes tanárát, *Vasskó* Gyulát, ki az újszövetségi magyarázatannak volt a tanára s 7 éven keresztül tanított a theol. intézetben.

Gyászhirek: *Bedő* Dénes, székelykereszturi áll. képezdei tanár, július 15-én elvesztette hű nejét *Komáromy Emmát*, ki 37 évet élt. — *Özv. Tóth Ferenczné*, *Benkő* Zsuzsanna † aug. 9-én Székely-Udvarhelyen. *Tóth* Ferencz h.-szentpáli mesternek volt neje Utóbb Székely-Udvarhelyt lakott s ott is temettetett el hitrokonai nagy részvétele mellett, kiknek szép hagyományával jóltevője lett.

Aranykönyv.

A BUDAPESTI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG JAVÁRA TETT ADOMÁNYOK.

(49-ik közlemény.)

Mérey Gyula 50 frt, Kovásznai K. G. 30 frt, Véri Kár. 30 frt, Kohn I. 30 frt, Pintér Kár. 25 frt, Lueff Iza 50 frt, Knapp L. 30 frt, Harkányi Mária 100 frt, Petke Frida 50 frt, Bochandanezky O. 30 frt, Beleznay Istv 30 frt, dr. Jarovsinczky Witold 100 frt, Salamon Gy. 30 frt, Rákosi Ilon 30 frt, Schrimpf V. 100 frt, Kollegerszky V. 100 frt, Halasi Jó. 30 frt, Szentpéteri Istv. 30 frt, Etienne E. 30 frt, Medeczky Jó 30 frt, Hack Ede 30 frt, Balog A 30 frt, Mathiász Ján. 30 frt, Kisfaludi Zs. 30 frt, Baumann Mária 50 frt, Kuba A. 30 frt, Borsody Józ. 30 frt, Lovich A. Rogovits K Molnár L — *Együtt 2475 frt.*

1892-ben : Wendler J. 30 frt, Faüser E. 40 frt, Vaskovits Ant. 30 frt, Dr. Stern Richard 100 frt, Jung A. 30 frt, Hoffmann Irma 30 frt, Potikárus J. 30 frt, Rupp Károly 100 frt, dr. Gschwindt Gy 30 frt, Kormos M 30 frt, Augusztin G. 30 frt, Mattiasich Aug. 30 frt, Lisztl 30 frt, Schulz K. 30 frt, Neruda Alajos 50 frt, Mezösi Ida 30 frt, Richter V. 30 frt, Bendsen Mária 50 frt, Puschman Emilia 100 frt, Tomasehek 30 frt, Stanzl G 30 frt, Szabó Gy. 40 frt, dr. Blum 30 frt, Tizlesz M 30 frt Csizmazia M. 30 frt, Szeifert Frigyes 100 frt, Kafka Andor 30 frt, Maksay 30 frt, Roeper Klára 50 frt, Keglovics J. 25 frt, Spirgman Fer. 25 frt, Grómai Imre 30 frt, Mihalkovits J. 30 frt, Ebstein Karolin 100 frt, Zeilinger R. 30 frt, W. i. z K. 30 frt, Csupor Gy. 30 frt, Cherier 30 frt, Martinovics 100 frt, Jakobi Valeria 100 frt, Nyiry E. 30 frt, Kovacsits K. 30 frt, Mérey Sarolta 50 frt, Müller V. 30 frt, Lukács Aloizia 30 frt, Waszay K. 25 frt, Szivós L. 30 frt, Bary Mik. 25 frt, Kiepach M. 30 frt, Merzljak 30 frt, Christiani 50 frt, Gödl Jáni 30 frt, Angletta A. 25 frt, Röser L. 25 frt, Wendt A. 30 frt, Reisenleiter Ján. 100 frt, Kelecsényi Iza 30 frt, Kováts J. 30 frt, Zhorszky Vladimir 100 frt, Proks M. 30 frt, Reidner Irén 35 frt, Krokovich 30 frt, Dulleskó T. 30 frt, Sebesta 30 frt, Nádasdy Alad. 30 frt, dr. Troján 30 frt, Baudnin Ede 100 frt, Neustädtl 100 frt, Dez-öfy E 30 frt, Sallman Fr. 30 frt, Dragói Liv. 30 frt, Rudnyánszky Gy. 30 frt, Schmidt L. 30 frt. — *Együtt 3055 frt.*

Ádámosi *Végh József* hagyatéka 591 frt.

1893-ban : Bossert H. 30 frt, Auer J. 30 frt, Gruber Kár. 30 frt, Aigner Laj. 30 frt, Gmehling Herm. 50 frt, Demel Anna 50 frt, Pock Jenő 30 frt, Klasanszky J 30 frt, Apaticzky Olga 30 frt, Tomka Ist. 30 frt, Engelboffer P. S. 25 frt, Terzinska 30 frt, Benel Amália 30 frt, Pauspertl 50 frt, Filipovics M. 30 frt, Dr. Iványi E. 30 frt, Mayer Hugó 50 frt, Moser Amália 50 frt, Kubovics G. 30 frt, Stephanides Olga 25 frt, Pollák Fr. 30 frt, Kaplari Ede 30 frt, Bakarcics 30 frt, Mayr H 30 frt, Egert J. G. 30 frt, Brenner Kata 50 frt, Mitsa Gy. 30 frt, Kugler J. 30 frt, M. Lugosi Fer. 30 frt, Zhuber Ilon 30 frt, Hegedüs Róza 30 frt, Lederer Zsófia 30 frt, Jancsik Ernő 30 frt, Cziráky János gr 50 frt, Duchon Irma 30 frt, Padstüber Ant. 30 frt, Schek Giz. 30 frt, dr. Farkas Gy. 25 frt, Stöger Hort. 30 frt, Resch Anna 30 frt, H. Hauser Guszt. Szalay Józ. 30 frt, ifj. Némethi Józef 30 frt, Dokanpil Antal 30 frt, Rák Imre 30 frt, Vitéz Angyalka 30 frt, Holtság Mihály 30 frt. — *Együtt 1535 frt.*

Budapesten, 1895. aug. hó.

DERZSI, lelkesz.